

NOVRUZ

Müsəlmanların bir qismi, daha doğrusu, böyük bir qismi deyir ki, islamda Novruz bayramı yoxdur. Digər qismi isə, yəni az bir qismi deyir ki, xeyr, bu bir böyük müsəlman bayramıdır. Burada bir köprü yap baxalım! Mənə qalırsa, hər iki tərəf bu xüsusda səhv edir... Bu bayramın təsisini qədim İrana və xüsusilə Cəmsidə aid edirlər. Bu isə doğru deyildir. Əvvəla, baharın gəlişini bayram etmək İrana məxsus olmayıb. Çoxtanrılı olan bütün xalqlar, xüsusən atəşpərəstlər və daha çox da türk atəşpərəstləri bunu bayram edirdilər. İkincisi, nəinki Cəmsid özü, hətta bütün Pişdadiyan sülaləsi yerli-dibli mövcud olmayıb, qədim Hindin əsətir və batil inanclarından ibarətdir. İran tarixindən çox əvvəl hindilərin dini kitablarında "Çamaşida" adlı bir Tanrı, "Sriton" adıyla bir mələk və "Azi Dəhakə"

adlı bir əjdəha xatırlanır... Brəhmənlər tərəfindən Hinddən qovulan Zərdüşť bu xürafatı oradan İrana gətirib... Demək ki, İranda Cəmsid adlı bir padşah olmamışdır ki, bir də Novruz icad etmiş olsun. Digər tərəfdən o zamanlar riyaziyyat və astronomiya elmləri o qədər də inkişaf etməmişdi... Bu qədər mükəmməl bir təqvimü vücudə gətirmək şərfi səlcuqlu türklərindən Məlikşaha və onun dövrünün alimlərinə aiddir.

Məlikşah və bütün səlcuqlu alimlərinin çoxu türk idi.

Bir az Novruzun həqiqi banisi adlanan bu Məlikşahdan bəhs edək. Adil Sultan ləqəbini qazanan Əbülfəth Cəlaləddin Məlikşah İran səlcuqlu sülaləsinin üçüncü və ən böyük hökmdarı olub, 1072-ci ildə səltənət taxtına çıxmışdır. Bu insan ölkəsini Al-

tay dağlarından Ağ dənizə və Qafqaz dağlarından, Qırmızı Dənizdən Hind okeanına qədər genişləndirməklə Mavəraünnəhr, Xarəzm, Şam, Misir və Anadolu kimi qitələri fəth edib islam aləminin böyük bir qisminə hökmdarı idi. Demək istəyirik ki, Məlikşah İran padşahı olmayıb, zamanında islam dünyasının ən böyük hökmdarı idi. Hətta Bağdaddakı xəlifə də onun ixtiyar və idarəsi altında idi. Məlikşahın ölkəsi bu qədər geniş olmaqla bərabər onun və Nizamülmülkün tədbir və idarəsilə fəvqəladə zənginləşmiş və abad olmuşdu.

Məlikşah hər xüsusda çox nizampərvər olduğu üçün zamanındakı təqvimlərin qüsurlu və qarışıq olduğunu görürdü. Anlayırdı ki, siyasi və mülki işlərdə, xüsusən maliyyə işləri üçün qəməri tarix münasib deyil. Dəqiq və mükəmməl bir şəmsi təqvim yaratmaqdan başqa çarə yoxdur. Bu niyyətlə başına əsrinin Ömər Xəyyam kimi astronomlarını toplayıb, bunların yardımıyla bu gün cahan təqvimlərinin ən uyğun və kamili olan və sultanın adına bağlı "Cəlali" deyilən şəmsi təqvimü tərtib etmişdir. Bu təqvimə görə gecə və gündüzün bə-

rabər olduğu və şəmsin ekvator xəttindən şimala keçdiyi və baharın ilk günü ilbaşı günü, yəni Novruz sayılıb, buna da sultanın şərəfinə "Sultani" deyilmişdir. Beləliklə, görülür ki, bu bayram o vaxt bütün müsəlmanların rəsmi bayramı olmuşdu... Səlcuqlulardan sonra İranda gələn sülalələr bu bayrama riayət etdikləri halda Anadolu səlcuqlularından sonra zühur edən Osmanlı sülaləsi buna əhəmiyyət verməmişdir. Anadoluda yaşayan əhali arasında isə bu bayram hələ də xatırlanmaqdadır. Demək ki, Osmanlı hökuməti ilə camaatının adəti arasında bir ixtilaf vardır. Bu ixtilaf isə Osmanlı hökumətinin Cəlali təqvimü kimi mükəmməl və müntəzəm bir islam şəmsi təqvimindən əl çəkib, dövlət işlərində qarışıq təqvimlərlə israr göstərməsindən irəli gəlir. Osmanlı ədiblərindən bir çoxu bir vaxtlar bu təqvimin canlandırılmasını ürəkdən arzu etdilərə də, onu hər şeydə dağınıqlığa meyilli olan indiki Osmanlı hökumətinə qəbul etdirə bilmədilər...

Əli bəy HÜSEYNZADƏ

1907